



Олена Онаць – кандидат педагогічних наук, завідувачка відділу економіки та управління загальною середньою освітою Інституту педагогіки НАПН України; Заслужений вчитель України. Київ, Україна.
Коло наукових інтересів: актуальні проблеми теорії і практики управління освітою та закладами загальної середньої освіти; розвиток професійної компетентності керівників і педагогів; формування управлінської та педагогічної культури керівників освіти; формування і розвиток лідерства; професійної підготовки менеджера освіти-лідера; проблеми теорії і практики державно-громадського управління закладами загальної середньої освіти на засадах партнерської взаємодії.

 olena.onats@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0003-3323-1289>

Борис Чижевський – кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник відділу економіки та управління загальною середньою освітою Інституту педагогіки НАПН України; Заслужений працівник освіти України. Київ, Україна.

Коло наукових інтересів: філософія та методологія освіти; духовно-моральні цінності особистості; основні напрямки та специфіка сучасної освітньої політики; тенденції, напрямки та особливості освітніх реформ; законодавче забезпечення сфери освіти, науки та інновацій; педагогіка, дидактика, методика; роль особистостей у розвитку освіти України; методологія, теорія і практика управління закладами загальної середньої освіти; організація пошуку, навчання і виховання обдарованої учнівської молоді; організаційно-педагогічні умови діяльності гімназій, колегіумів, ліцеїв, спеціалізованих та авторських шкіл; інновації під час освітнього процесу та на практиці.

 chyzhevskyi.bg@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-7878-1180>



УДК 37.07.005

<https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-3-87-98>

ДЕРЖАВНА ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА ЯК СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ФЕНОМЕН В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Анотація. У статті висвітлено підходи до здійснення державної освітньої політики як соціально-політичного феномену в умовах децентралізації на основі аналізу ідей, поглядів, позицій зарубіжних і вітчизняних науковців; визначено сутність поняття «державна освітня політика» та характеристики означеного феномену.

Виявлено, що основними пріоритетами політики освіти, які визначені в законодавстві про науку і освіту, нормативно-правових актах, є: підвищення якості та ефективності виховання і навчання; доступність освіти для всіх (рівність та соціальна справедливність); забезпечення необхідним і достатнім фінансуванням; підвищення ефективності і прозорості використання коштів; зміцнення зв'язків із інноваційною економікою знань та ринком праці.

Окреслено основні завдання і показники демократичної освітньої політики держави в умовах децентралізації та територіально-адміністративної реформи, її зорієнтованість на поєднання й збалансування інтересів особи, спільноти, суспільства, держави, політичної доцільності, пріоритетом розвитку яких є здійснення контролю та самоконтролю, аналізу та самоаналізу, оцінки та самооцінки розвитку закладів освіти та кожного учасника навчально-виховного процесу.

Обґрунтовано, що значення і роль демократичної політики підвищуються у зв'язку із наявними тенденціями децентралізації, які характеризуються процесом делегування та передачі частини повноважень та функцій вищими рівнями управління нижчим (від центральних органів виконавчої влади до місцевих органів самоврядування та регіональних органів виконавчої влади), який відбувається через зростання масштабів складності систем управління; розширенням кола повноважень; розвитком автономії та самоврядності закладів освіти, а в широкому розумінні – демократизації й відкритості діяльності центральної влади на основі законодавчо визначених засадничих принципів, зобов'язань, критеріїв, пріоритетних напрямів та параметрів.

Ключові слова: освітня політика; управління; децентралізація, тенденції, заклади освіти.

Постановка проблеми: Російсько-українська війна, пандемія, екологічна катастрофа, кліматичні «рекорди», демографічна криза, масова міграція, процеси децентралізації та територіально-управлінських змін, зuboжіння переважної частини населення порушили перед українським народом гостру проблему – перегляду підходів щодо формування та реалізації освітньої політики на ближню і далеку перспективу. Вона повинна передбачати сукупність цілей, завдань і механізмів реалізації на отримання учнівською та студентською молоддю якісних наукових знань, формування наукового мислення, осягання науковим світоглядом та вміння виробляти вітчизняну продукцію конкурентоспроможну на українському, європейському і міжнародному ринках праці.

Під час формування та реалізації освітньої політики має враховуватися її економічна складова і те, що одним із визначних критеріїв демократії є стабільне, повноцінне і достатнє фінансування сфери освіти, соціальний захист наукових, науково-педагогічних, педагогічних працівників навіть у роки війни з урахуванням того, що саме якісна наукова освіта та професійна підготовка фахівців є гарантом ефективного розвитку економіки та гарантією державного суверенітету і незалежності.

Основним джерелом освітньої політики є духовно-моральні цінності, традиції, звичаї, різного роду соціальні та правові норми, правила, вимоги, зобов'язання. Саме тому європейські освітні стандарти мають бути насичені українським змістом та термінологією. Життєво необхідно також реалізувати в освітній політиці досвід, наприклад Фінляндії, Японії, щодо викорінення науково-освітніми засобами і методами виховання таких антидемократичних явищ і тенденцій, як корупція, лукавство, зрада, злодійство, обман, незаконні нажива, збагачення та привласнення.

Державні органи управління, органи місцевого самоврядування, місцеві органи державної виконавчої влади, суспільні організації, наукові установи, заклади освіти мають об'єднати свої зусилля над досягнення зазначених вище завдань.

На практиці виявляється, як передача частини функцій державного управління центральних органів управління виконавчої влади місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоуправління, закладам освіти, розширення їхніх повноважень, автономії, самоврядності та відповідальності за якість і результати роботи. Децентралізація і централізація виступають парними категоріями, вони позначають певне явище, дії, форми організації, культуру співпраці та комунікацій а також характеристику та стиль управління.

Освітня політика має передбачати конструктивну діяльність, що має своєю метою визначення пріоритетних, стратегічних напрямів розвитку сфери науки і освіти та демократичне регулювання взаємин учасників навчально-виховного процесу впродовж усього життя, розширення участі суспільних інститутів у підготовці, прийнятті та реалізації рішень на всіх, як на загальнодержавному, так і місцевому, локальному, рівнях.

Зміни в суспільно-політичній структурі нашої країни зумовлюють необхідність нової освітньої політики, спрямованої на побудову демократичної, правової, соціальної держави та

задоволення освітніх потреб громадян незалежної України, пошуку нових підходів розвитку управління сферою освіти і закладами загальної середньої освіти (надалі – ЗЗСО) з орієнтацією на творчу обдаровану вільну особистість і її інтереси, а також потреби соціального правового рівноправного людського суспільства рівних можливостей. Нового значення набуває зміст та завдання, принципу: «Думаєш про завтра – засівай пшеницю, плануєш на десятиліття – сади дерева, прогнозуєш майбутнє – виховуй дітей».

Розвинене соціальне правове рівноправне людське суспільство рівних можливостей неможливе без демократичної унітарної соборної суверенної держави, сильної інноваційної економіки знань 4-го – 5-го промислових укладів тощо, а одним із основних завдань держави є сприяння формуванню простору для розвитку людського суспільства.

Урегульовувати і збалансувати інтереси держави і людського суспільства рівних можливостей в управлінні всіма процесами в освіті держава здійснює саме через державну освітню політику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Становленню сучасної освіти та напрямів формування державної освітньої політики присвятили свої праці такі науковці, як: В. Андрущенко, В. Астахова, О. Грішнова, М. Згуровський, Є. Красняков, І. Колодій, В. Кремень, В. Курило, В. Куценко, І. Мишишин, Л. Наливайко, С. Ніколаєнко, Л. Парашенко, У. Парпан, Л. Прокопенко, Д. Петрашенко, Н. Протасова, С. Сисоєва, С. Стасюк, П. Таланчук, Я. Тицька, О. Топузов, В. Філіпова, М. Фоменко, В. Шепотько, Н. Шульга, Р. Щокін та ін., у роботах яких розглядається сутність державної освітньої політики, визначаються напрями її модернізації та чимало інших аспектів.

Розуміння і дослідження державної освітньої політики неможливе поза контекстом розвитку загальної теорії і практики державного управління та державної політики. Ці проблеми розробляють А. Гофрон, Б. Гофрон, В. Дзоз, О. Жабенко, С. Калашникова, Н. Колісніченко, Т. Лукіна, А. Мазак, С. Майборода, В. Пальчиков, В. Тертичка та інші.

Подальший розвиток освітньої політики в Україні має базуватися також на невичерпному джерелі ідей, роздумів, поглядів, побажань, настанов Євгена Березняка, Григорія Ващенко, Семена Гончаренка, Бориса Грінченка, Михайла Драгоманова, Антона Макаренка, Олександри Савченко, Григорія Сковороди, Василя Сухомлинського, Лесі Українки, Івана Франка, Тараса Шевченка, Миколи Ярмаченка та ін.

Вони дотримувалися класичних постулатів формування і розвитку освітньої політики з урахуванням того, що термін політика (грец. *politiká* – те, що стосується держави) має витoki з теоретичного трактату Арістотеля й у 8 книгах, основою якого, зокрема, послужила здійснена в Лікеї під керівництвом Арістотеля серія монографій – «Політій» – з описом 158 грецьких і варварських державних устоїв. Отже, основні ідеї політики, державного устрою, актуалізація значення знання зародилися та апробувалися в надрах закладу освіти – ліцеї. Це є очевидним фактом, що всі процеси розвитку особи, суспільства, держави на довготривалу перспективу визначаються рівнем та якістю освіти, навчання та виховання.

Політичний вимір системи освіти відображає характер взаємодії освіти і політики. Питання освітньої політики стали у центрі уваги значної частини вітчизняних і зарубіжних дослідників, а також посилилася їх співпраця і взаємодія з експертами та аналітиками. Особливо активізація і співпраця посилилася, починаючи з розробки та обговорення проєкту Національної доктрини розвитку освіти України (Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»), 1996).

Нове бачення і розуміння державної освітньої політики орієнтує на необхідність розрізнити конкретні приклади практики освітньої політики і, зокрема, питання організації діяльності сфери освіти і самі процеси, які характеризують поняття «освітня політика держави» («державна освітня політика»), освітня політика інших суб'єктів освітньої політики на міжнародному, національному, регіональному (наприклад, «освітня політика Європейського Союзу») та світовому (наприклад, «освітня політика Світового банку») рівнях.

Аналіз сучасних наукових публікацій, законодавства у сфері освіти, нормативно-правових документів свідчить, що у вітчизняному дискурсі державної освітньої політики вже доволі чітко

сформувались підходи до визначення її сутності як соціально-політичного феномену, і на основі розгляду та характеристики поняттєво-категорійного поля створюються реальні можливості для систематизації й удосконалення чинних та обґрунтування нових понять у цій сфері.

У науковій та науково-популярній літературі міститься декілька визначень сутності поняття «державна освітня політика». Варто підкреслити, що вони цілком логічно вкладаються в ланцюг розвитку європейського та світового дискурсу і розглядаються залежно від кута зору і контексту і як «politics of education», і як «educational policy».

Метою статті є визначення сутності поняття державної освітньої політики як соціально-політичного феномену в умовах децентралізації та її особливостей у діяльності держави, керівників освіти, суспільства, науково-освітньої спільноти, та їхніх інститутів, органів місцевого самоврядування на основі законодавчого, фінансового, змістовного, організаційного забезпечення функціонування й розвитку сфери освіти тощо.

Завдання статті: здійснити контент-аналіз нормативно-правових документів і наукових досліджень що стосуються заявленої проблеми дослідження; окреслити пріоритети, основні напрями, завдання, показники і критерії демократичної державної освітньої політики в умовах демократизації.

Виклад основного матеріалу. Формування та реалізація освітньої політики є комплексною проблемою, яка охоплює весь спектр життєдіяльності, життєтворчості людини, суспільства, держави та потребує врахування того, що «XX століття вивело людство на нову орбіту й надало всій системі життєдіяльності на планеті могутній технологічний та енергетичний потенціал, але водночас багатократно знизило пороги самозбереження й усталеності розвитку. Світова соціальна практика минулого століття виявила межі та можливості біосфери і космосу, технічного та індустріального прогресу, ринкової та планової форм організації економіки, громадянських свобод і політичного насильства, ідеологічного та соціокультурного тоталітаризму, соціальної солідарності та індивідуального егоїзму» (Геєць, 2009, с. 5). Окреслені проблеми вирішуються у демократичних країнах широкомасштабною якісною, ґрунтовною, глибокою, науковою, доступною, безоплатною освітою.

Освітня політика представлена як: система суспільних відносин між державою, суспільством, закладами освіти та учасниками навчально-виховного процесу; діяльність органів державної влади і державного управління, яка відображає суспільні інтереси і економічну структуру країни; роль та завдання держави щодо реалізації конституційного права громадян на якісну, наукову, доступну та безоплатну освіту; цілеспрямована стратегія держави на створення сприятливих умов для стабільного розвитку закладів освіти та сфери освіти в цілому, забезпечення належного рівня освітньої діяльності.

Саме тому незаперечним є те, що державна політика в галузі освіти (державна освітня політика) є складовою (підсистемою) загальної державної політики і залежить від її суспільно-економічного розвитку та соціально-політичних процесів як у середині держави, так і ззовні; це як визначений курс дій, спрямований на розв'язання соціально значущих проблем, у тому числі й освітніх, на досягнення цілей освітніх організацій та/або системи освіти, який обрала і якого дотримується влада, керівництво на різних рівнях управління тощо.

Отже, державна політика в галузі освіти (державна освітня політика) як складова (підсистема) загальнодержавної політики передбачає сукупність визначеної системи цілей, завдань, принципів, програм та основних напрямів діяльності органів управління освітою, спрямованих на забезпечення функціонування і розвитку системи освіти, її фінансово-економічне забезпечення, організацію науково-методичного й упроваджувального супроводу стратегії і тактики її розвитку, яка ґрунтується на конституційних нормах; стратегічних документах розвитку освіти (доктрини, стратегії, програми, концепції, бачення тощо); міжнародних, міждержавних договорів, ратифікованих вищим законодавчим органом; законах, законодавчих актах; указах і розпорядженнях Президента України; постановках Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України; наказах, розпорядженнях Міністерства освіти і науки України, міністерств і відомств,

яким підпорядковані заклади освіти; наказах та розпорядженнях регіональних (місцевих) органів виконавчої влади, виданих у межах їхніх повноважень та компетенції.

Законом також чітко визначено державні структури та їх повноваження щодо освітньої політики: «державну політику у сфері освіти визначає Верховна Рада України, а реалізують Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки, інші центральні органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування» (Журавський, 2003) (табл. 1).

Таблиця 1

Схема управління освітньою політикою

№	Суб'єкти управління	Функції суб'єктів управління	Форми реалізації освітньої політики
1	Верховна Рада України	Разом із Президентом України визначають освітню політику держави	Конституція України, закони і постанови
2	Президент України	Функція політичного керування сферою освіти, визначення державної освітньої політики	укази, розпорядження
3	Кабінет Міністрів України	Поєднує політичне керівництво державною освітньою політикою та забезпечує її здійснення реалізації	постанови, розпорядження, нормативно-правові акти, програми
4	Міністерство освіти і науки України	Поєднує участь у визначенні освітньої політики та здійснює безпосереднє управління сферою освіти	накази, інструкції, концепції, стратегії, програми, рекомендаційні листи, методичні рекомендації
5	Органи місцевого самоврядування	Здійснюють реалізацію державної освітньої політики та безпосереднє управління сферою освіти на регіональному рівні	рішення, концепції, перспективні плани, програми, розпорядження, дозволи
6	Обласні державні адміністрації як політико-адміністративні структури	Здійснюють реалізацію державної освітньої політики та безпосереднє управління сферою освіти на місцевому рівні	накази, регіональні концепції, перспективні плани, розпорядження, методичні рекомендації
7	Заклади загальної середньої освіти	Реалізація державної освітньої політики та управління установами загальної середньої освіти	концепції, стратегія, плани, програми, накази, розпорядження

Предметом державної освітньої політики є визначення її сутності і змісту, організація взаємодії: як системи відносин, основних напрямів і аспектів освіти в цілому, та загальної середньої освіти зокрема як соціального інституту та як системи установ і закладів освіти, а також системи освіти як освітньої практики.

Серцевиною освітньої політики є виховання творчої обдарованої стійкої незламної твердої особистості як єдиного цілого та яка вирішує і перемагає життєві негаразди, проблеми, незгоди та не зламається. Провідним орієнтиром є позиція Учителя, розвідника, в'язня фашистського гестапо та радянського концтабору, ветерана, освітянина, управлінця, письменника, наставника, суспільного діяча – Євгена Степановича Березняка – «Усе своє життя я сповідував і тепер сповідаю правду. Правду, якою б вона не була: радісною чи гіркою, прикрою. Не можу миритися з такими явищами, як невігластво, підлабузництво, пристосуванство, зухвалість, зверхність.

Я ніколи не схилив голови перед ворогами, не схилився перед невігласами-начальниками, і зараз не могу спокійно спостерігати моральну деградацію нашої молоді, зубожіння людей...» (Березняк, 2008, с. 15).

Діяльність демократичної держави Україна, соціального правового рівноправного людського суспільства рівних можливостей, творчої обдарованої вільної особистості мають бути також сфокусовані у сфері внутрішнього життя країни, міжнародних відносин, союзної співпраці та відкритого, прозорого, доброзичливого, рівного, рівноправного партнерства. Лінія поведінки політиків, державних службовців, суспільних лідерів має бути відповідальною перед українським суспільством в питаннях оборони, захисту, життєдіяльності, життєтворчості та реалізації права людини на щасливе життя шляхом отримання якісної освіти та виховання на всіх рівнях і ступенях життя.

Під час реалізації освітньої політики необхідно враховувати, що децентралізація передбачає розвиток самостійності у підходах до управління з урахуванням багатоманітності місцевих особливостей під час збереження єдності в основному, суттєвому, стратегічному в науково-освітній та державно-суспільній сферах. У цьому випадку має бути забезпечений принципи демократизму та довіри у делегуванні повноважень від центральних органів державного управління до місцевого самоврядування, наукових установ, закладів освіти, суспільних організацій.

Наявність окреслених проблем українські науковці та освітяни вбачають у недосконалоості та прорахунках освітньої політики, а також у нехтуванні духовно-моральними цінностями, провалах, прогалинах, недоліках виховання, навчання, освіти, культури підростаючого покоління – майбутніх фахівців, політиків, законодавців та державних службовців. Науково-освітня спільнота України, батьки розглядають науку і освіту як стратегічні сфери державотворення і цю позицію мають підтримати своїми необхідними, важливими, чіткими, ясними, зрозумілими рішеннями та діями державні службовці, законодавці, політики.

Саме тому одним із основних завдань державної освітньої політики як демократичного соціально-політичного феномену є досягнення цілісності соборної, демократичної, безпечної, унітарної і незалежної країни, завдяки якій інститути державного управління та суспільного сектора стають ефективним механізмом, сфера науки і освіти її серцевиною. Саме такий підхід у формуванні єдиної демократичної державної освітньої політики, у тому числі під час реалізації державно-суспільного управління закладами загальної середньої освіти, забезпечує формування та розвиток унітарної держави, представленої як єдиного державного утворення, що складається з юридично рівних адміністративно-територіальних одиниць, які підпорядковані центральному органам влади і не мають ознак державного суверенітету, а більшість населення в такій державі має унітарну правосвідомість.

Показниками демократизації освітньої політики України є те, що унітарна правосвідомість комплексно формується державними інститутами, засобами масової інформації, соціальними мережами, суспільними організаціями та закладами освіти, незалежно від статусу, типу, підпорядкування та форми власності, і належить до групи ознак, які не обмежуються лише формою державної атрибутики та технологічною характеристикою унітарної держави.

Якщо вважати, що демократична держава і соціум – соціальне людське суспільство – це єдиний механізм, а сфера освіти є його пріоритет і серцевина, то стабільний і стійкий розвиток освітньої сфери залежить від способів реалізації державної освітньої політики, спільних зусиль щодо забезпечення реалізації права громадян на доступну якісну наукову ґрунтовну освіту незалежно від будь-яких чинників: біолого-фізіолого-психологічних особливостей, віку, життєвого досвіду, ознак раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак тощо. Ці та інші положення зафіксовані в основному документі – Конституції України та законах про освіту (Колодій, 2015; Березняк, 2008; Про Національну доктрину розвитку освіти, 2002).

На основі державної освітньої політики передбачено формування локальної освітньої політики, зростання впливу місцевих територіальних спільнот, з урахуванням місцевих культурних

особливостей та особливостей ринку праці. Концепцією передбачено, що адміністративні та навчально-методичні повноваження будуть делегуватися на рівень закладу загальної середньої освіти: самостійне формування освітніх програм, складання навчальних планів і програм з основ наук відповідно до стандартів повної загальної середньої освіти та досягнень сучасної науки, вибір підручників, методики навчання і виховання, розвиток навчально-матеріальної бази тощо.

Керівникам освіти необхідно керуватися тим, що у Законі України «Про освіту» (Журавський, 2003) закріплено на законодавчому рівні пріоритетні напрями розвитку сучасної середньої освіти, засади і принципи освітньої діяльності, що є обов'язковим, а не рекомендаційним, до виконання всіма суб'єктами є Закон – об'єктивний, постійний і необхідний взаємозв'язок між предметами, явищами або процесами, що впливає з їх внутрішньої природи, сутності; закономірність.

Враховання також потребує те, що у статті 5. «Державна політика у сфері освіти» – на державному рівні визнається, що «освіта є державним пріоритетом, що забезпечує інноваційний, соціально-економічний і культурний розвиток суспільства. Фінансування освіти є інвестицією в людський потенціал, сталий розвиток суспільства і держави» (Журавський, 2003).

У статті 6. Закону України «Про освіту» серед основних засад державної політики у сфері освіти та принципів освітньої діяльності названо: «людиноцентризм; верховенство права; забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності; забезпечення рівного доступу до освіти без дискримінації за будь-якими ознаками, у тому числі за ознакою інвалідності; прозорість і публічність прийняття та виконання управлінських рішень; відповідальність і підзвітність органів управління освітою та закладів освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності перед суспільством; державно-громадське управління; державно-громадське партнерство; державно-приватне партнерство та інші, що узгоджується з положеннями і Національної доктрини, і Національної стратегії, Концепції НУШ та є їх законодавчим закріпленням (Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття», 1993; Шемшученко (ред.), 2021; Кремень та ін. (ред.), 2021).

Варто підкреслити, що Закон зобов'язує, щоб формування і реалізація державної політики у сфері освіти здійснювалася на основі наукових досліджень, міжнародних зобов'язань, вітчизняного та іноземного досвіду з урахуванням прогнозів, статистичних даних та індикаторів розвитку з метою задоволення потреб людини, суспільства та держави.

Демократична освітня політика держави, реалізація на практиці державно-суспільного управління у сфері освіти проявляється у визначенні планових, прогнозованих перспектив, обранні юридично-правових, нормативно-методичних засобів, завдяки застосуванню яких діяльність у певному напрямі буде приносити позитивний результат та ефект.

Так закладаються основи формування та реалізації демократичної політики, стратегії та тактики розвитку сфери освіти та фундаментальні цінності щодо визнання людини, а особливо дитини, їхнього життя і здоров'я, честі і гідності найвищою соціальною цінністю, що зумовлює подальший розвиток Української демократичної держави та соціального правового рівноправного людського суспільства рівних можливостей.

Тому підготовка, пошук, вирощування та відбір керівних кадрів освіти в контексті відповідальності розглядається як життєво необхідний чинник ідеологів, ініціаторів, провідників освітньої політики та охоплює кілька рівнів проблеми:

1. Духовно-моральний, професійний, психологічний стан суб'єктів освітньої політики, оснований на розумінні та усвідомленні сенсу та наслідків науково-освітньої діяльності, підґрунтям якого є зобов'язання держави на реалізацію прав, свобод, обов'язків представників українського народу, свідомість, здатність до мобілізації волі та зусиль творчо обдарованої особистості, людського суспільства, демократичної держави на вирішення порушених завдань та досягнення цілей. Базується на узагальненні провідних ідей розвитку сфери освіти, високої професійної компетентності усіх учасників підготовки, прийняття та реалізації рішень, перевірки, прогнозуванні та впевненості в правильності провідних ідей освітніх реформ, відчуття причетності суб'єкта до результативності рішень на довготривалу перспективу. Рівень такого стану оцінюється у рівні, якості, ході та результативності науково-освітньої, управлінської діяльності.

2. Свідоме дотримання учасниками навчально-виховного процесу традицій, норм і правил духовно-морального, культурного, професійного життя (підзвітність, аналіз, самоаналіз, оцінка, самооцінка, стандарти, рекомендації, корегування та ін.) і внутрішніх (права, свободи, воля, обов'язок) форм контролю освітньої і навчальної діяльності. Формування особистої відповідальності за успіх чи невдачу спільної науково-освітньої діяльності на всіх рівнях залежить також від рівня розвитку державних службовців, наукових, науково-педагогічних, педагогічних працівників, дітей, учнів, студентів, їхньої єдності, згуртованості, близькості ціннісних орієнтацій, емоційної ідентифікації.

3. Відповідальність держави, політиків, законодавців, державних службовців, керівників освіти за повноцінний розвиток сфери науки і науки як стратегічної, реалізацію права громадян демократичної держави Україна на якісну наукову, доступну, безоплатну освіту.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, сучасна державна освітня політика повинна стати гармонійним поєднанням стратегічних, циклічних довготермінових (мінімум 12 років), оперативних та трансформаційних процесів і напрямів. Стратегічні напрями розвитку освітньої політики доцільно орієнтувати на довготривалу перспективу, їх реалізація має прискорити інтеграцію вітчизняної освіти до європейського та міжнародного освітніх просторів, забезпечити формування демократичної, дитиноцентричної та людиноцентричної (Кремень, 2009) парадигми освіти, розробку науково обґрунтованих освітніх стандартів, підвищення якості наукової освіти та рівня попиту та зайнятості випускників закладів загальної середньої освіти.

Використані джерела

- Андрущенко, В. П. (2008). *Роздуми про освіту: статті, нариси, інтерв'ю* (2-ге видання, доповнене). Київ: Знання України.
- Андрущенко, В.П. (2018). *Організоване суспільство: Проблеми суспільної самоорганізації та інституалізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть. Досвід соціально-філософського аналізу* (у 2 книгах). Київ: Знання України.
- Березняк, Є.С. (2008). *Вибрані педагогічні праці* (Т. 1–3). Київ: НПУ М.П. Драгоманова.
- Бех, І. Д. (1998). *Особистісно зорієнтоване виховання: науково-методичний посібник*. Київ: ІЗМН.
- Бех, І. Д. (2016). Два етапи розвитку педагогічної науки – дві експериментально-виховні стратегії. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія*, 239, 9–18.
- Геєць, В.М. (2009). *Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку*. Київ: Інститут економіки та прогнозування НАН України.
- Декларація про державний суверенітет України*. (1990, 16 липня). ЦДАВО України, ф. 1, оп. 16, стр. 4490, арк. 100–106.
- Журавський, В.С. (2003). Державна освітня політика: поняття, системність, політичні аспекти. *Правова держава: щорічник наукових праць*, 14, 20–30.
- Закон України «Про освіту». (2017, 5 вересня). *Відомості Верховної Ради України*, 38–39. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- Колодій, І.С. (2015). Сучасні тенденції державної освітньої політики України. *Проблеми та перспективи розвитку економіки і підприємництва та комп'ютерних технологій в Україні: збірник тез доповідей XI науково-практичної конференції* (с. 235–239). Львів: Львівська політехніка.
- Конституція України*. (1996). *Відомості Верховної Ради України*, 30. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
- Красняков, Є. В. (2006). Освітня політика як інструмент впливу держави на систему освіти. *Шлях освіти*, 4, 11–13.
- Кремень, В. Г. (2005). *Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати*. Київ: Грамота.

- Кремень, В.Г. (2007). Нові вимоги до освіти та її змісту. *Виклик для України: розробка рамкових основ змісту (національного курикулуму) загальної середньої освіти для XXI століття: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Рівний доступ до якісної освіти»* (с. 3–10). Київ: ТОВ УВПК «Ексоб».
- Кремень, В.Г. (2009). *Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору*. Київ: Педагогічна думка.
- Кремень, В.Г. (ред.). (2021). *Енциклопедія освіти*. Київ: Юрінком Інтер.
- Кремень, В.Г. та ін. (ред.). (2021). *Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні: монографія*. Київ: КОНВІ ПРІНТ. <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-ua>
- Куценко, В. І. (2013). Освіта – фундамент сталого економічного розвитку та соціальної гармонії: шляхи оновлення. *Економіка та управління*, 3, 58–65.
- Мицишин, І. (2008). Актуальні проблеми теорії і практики освіти, навчання і виховання. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*, 23, 3–9.
- Наливайко, Л. П. (2015). Трансформація державної освітньої політики в Україні в умовах євроінтеграції. *Право і суспільство*, 3(3), 31–36.
- Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року* (2013, 25 червня). Указ Президента України (№ 344/2013). <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
- Нова українська школа*. (2016). *Концептуальні засади реформування середньої освіти*. Міністерство освіти і науки України. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
- Ногас, Н. (2020). *Державна політика у галузі освіти України: сутність та зміст*. <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38491/1/%D0%9D%D0%BE%D0%B3%D0%B0%D1%81.pdf>
- Огнев'юк, В.О. (2010). Університетська освіта України в контексті перспектив Європейської інтеграції. *Віче*, 20, 8.
- Онаць, О.М. (2014). *Концептуальні засади організаційних механізмів і технологій громадсько-державного управління загальноосвітніми навчальними закладами: посібник*. Київ: Педагогічна думка.
- Онаць, О.М. та ін. (2024). *Державно-громадське управління закладами загальної середньої освіти на засадах суб'єктної партнерської взаємодії: монографія*. Київ: Освіта. https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2024/08/Mono_-_Onats_ostatochna-versiia.pdf
- Паращенко, Л.І. (2011). Розвиток загальної середньої освіти як проблема теорії і практики управління освітою. *Освітологічний дискурс*, 2, 34–46. http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys_2011_2_6
- Петрашенко, Д. (2013). Державна освітня політика України на сучасному етапі: цілі, складові, перспективи. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*, 6, 141–144.
- Про Державну національну програму («Освіта» («Україна XXI століття»)*. (1993, 3 листопада). *Постанова Кабінету Міністрів України* (№ 896–93-п). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text>
- Про Національну доктрину розвитку освіти*. (2002, 17 квітня). Указ Президента України (№ 347/2002). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>
- Закон України «Про освіту»*. (1991, 23 травня). *Офіційний вебпортал парламенту України* (№ 1060-XII). <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>
- Закон України «Про повну загальну середню освіту»*. (2020, 16 січня). *Офіційний вебпортал парламенту України* (№ 463-IX). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
- Про проголошення незалежності України*. (1991, 24 серпня). *Постанова* (№ 1427-XII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text>
- Стасюк, Г. Є. (2014). Сучасні тенденції розвитку державного управління освітою. *Четвертий Український педагогічний конгрес: збірник наукових праць*. Львів: Сполом, 542–547.
- Тертичка, В. В. (2002). *Державна політика: аналіз та здійснення в Україні*. Київ: Основи.
- Тицька, Я. О. (2018). Державна політика у сфері освіти: правовий аспект. *Прикарпатський юридичний вісник*, 2, 55–60.
- Філіпова, В.Д. (2013). Модернізація державної політики в галузі освіти України. *Державне управління*, 208 (196), 40–44.

- Шемшученко, Ю.С. (Ред.). (2021). Наукові засади державотворення і правотворення: історія, сучасність і перспективи, *Міжнар. наук.-практ. конф. до 30-річчя незалежності України*. Київ: Юридична думка.
- Шеремета, Р., Романенко, О. (Ред.). (2017). *Реформація: успіх Європи і шанс для України*. Київ: Самміт-Книга.
- Шульга, Н. Д. (2020). *Сутнісні характеристики поняття «державна освітня політика»*. <http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Shulga.pdf>
- Щокін, Р. Г. (2014). Актуальні проблеми антимонопольного законодавства України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*, 12(2), 14–17. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2014_12\(2\)_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2014_12(2)_6).

References

- Andrushchenko, V. P. (2008). Rozdumyi pro osvitu: statii, narysy, intervju (2-he vydannia, dopovnenne). Kyiv: Znannia Ukrainy. (in Ukrainian).
- Andrushchenko, V. P. (2018). Orhanizovane suspilstvo: Problemy suspilnoi samohranizatsii ta instytutsionalizatsii v period radykalnykh transformatsii v Ukraina na rubizhi stolit. Dosvid sotsialno-filosofskogo analyzu (u 2 knyzhkakh). Kyiv: Znannia Ukrainy. (in Ukrainian).
- Berezniak, Y. S. (2008). Vybrani pedahohichni pratsi (T.1–3). Kyiv: NPU M. P. Drahomanova. (in Ukrainian).
- Bekh, I. D. (1998). Osobystisno zorientovane vykhovannia: nauково-metodychnyi posibnyk. Kyiv: IZN. (in Ukrainian).
- Bekh, I. D. (2016). Dva etapy rozvytku pedahohichnoi nauky – dvi eksperimentalno-vykhovni stratehii. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Seria: Pedahohika, psykholohiia, filosofiiia*, 239, 9–18. (in Ukrainian).
- Heiets, V. M. (2009). Suspilstvo, derzhava, ekonomika: fenomenolohiia vzaiemodii ta rozvytku. Kyiv: Instytut ekonomiky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy. (in Ukrainian).
- Deklaratsiia pro derzhavnyi suverenitet Ukrainy*. (1990, July 16). *TsDAVO Ukrainy*, f. 1, op. 16, spr. 4490, ark. 100–106. (in Ukrainian).
- Zhuravskiy, V. S. (2003). Derzhavna osvityana polityka: poniattia, systemnist, politychni aspekty. *Pravova derzhava: shchorichnyk naukovykh prats*, 14, 20–30. (in Ukrainian).
- Zakon Ukrainy “Pro osvitu”*. (2017, September 5). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 38–39. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (in Ukrainian).
- Kolodii, I. S. (2015). Suchasni tendentsii derzhavnoi osvityanoi polityky Ukrainy. Problemy ta perspektivy rozvytku ekonomiky i pidpriemnytstva ta kompiuternykh tekhnolohii v Ukraini: *zbirnyk tez dopovidei KHI naukovopraktychnoi konferentsii* (pp. 235–239). Lviv: Lvivska politechnika. (in Ukrainian).
- Konstytutsiia Ukrainy. (1996). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 30. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (in Ukrainian).
- Krasiakov, Y. V. (2006). Osvitnia polityka yak instrument vplyvu derzhavy na systemu osvity. *Shliakh osvity*, 4, 11–13. (in Ukrainian).
- Kremen, V. H. (2005). Osvita i nauka v Ukraini – innovatsiini aspekty. *Stratehii. Realizatsiia. Rezultaty*. Kyiv: Hramota. (in Ukrainian).
- Kremen, V. H. (2007). Novi vymoohy do osvity ta yii zmistu. *Vyklyk dlia Ukrainy: rozrobka ramkovykh osnov zmistu (natsionalnoho kurykulumu) zahalnoi serednoi osvity dlia XXI stolittia: materialy Vseukrainskoi naukovopraktychnoi konferentsii “Rivnyi dostup do yakisnoi osvity”* (pp. 3–10). Kyiv: TOV UVPK “Eksob”. (in Ukrainian).
- Kremen, V. H. (2009). *Filosofia lyudynotsentryzmu v stratehiakh osvitynoho prostroru*. Kyiv: Pedahohichna dumka. (in Ukrainian).
- Kremen, V. H. (Ed.). (2021). *Entsyklopediia osvity*. Kyiv: Yurinkom Inter. (in Ukrainian).
- Kremen, V. H., et al. (Eds.). (2021). *Natsionalna dopovid pro stan i perspektivy rozvytku osvity v Ukraini: monohrafia*. Kyiv: KONVI PRINT. <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-ua> (in Ukrainian).
- Kutsenko, V. I. (2013). Osvita – fundament stalogo ekonomichnoho rozvytku ta sotsialnoi harmonii: shliakhy onovlennia. *Ekonomika ta upravlinnia*, 3, 58–65. (in Ukrainian).
- Myshchishyn, I. (2008). Aktualni problemy teorii i praktyky osvity, navchannia i vykhovannia. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seria pedahohichna*, 23, 3–9. (in Ukrainian).

- Nalyvaiko, L. P. (2015). Transformatsiia derzhavnoi osvityanoi polityky v Ukraini v umovakh yevrointehratsii. *Pravo i suspilstvo*, 3(3), 31–36. (in Ukrainian).
- Natsionalna stratehiia rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku* (2013, June 25). *Ukaz Prezydenta Ukrainy* (No. 344/2013). <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (in Ukrainian).
- Nova ukrainska shkola*. (2016). Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi osvity. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (in Ukrainian).
- Nohas, N. (2020). *Derzhavna polityka u haluzi osvity Ukrainy: sutnist ta zmist*. <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38491/1/%D0%9D%D0%BE%D0%B3%D0%B0%D1%81.pdf> (in Ukrainian).
- Ohneviuk, V. O. (2010). Universytetska osvita Ukrainy v konteksti perspektyv Yevropeiskoi intehratsii. *Viche*, 20, 8. (in Ukrainian).
- Onats, O. M. (2014). Kontseptualni zasady orhanizatsiynykh mekhanizmiv i tekhnolohii hromadskoderzhavnoho upravlinnia zahalnoosvitnimy navchalnymy zakladamy: *posibnyk*. Kyiv: Pedahohichna dumka. (in Ukrainian).
- Onats, O. M., et al. (2024). Derzhavno-hromadske upravlinnia zakladamy zahalnoi serednoi osvity na zasadakh sub'iektnoyi partnerskoi vzaemodii: *monohrafiia*. Kyiv: Osvita. https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2024/08/Mono_-Onats_ostatochna-versiia.pdf (in Ukrainian).
- Paraschenko, L. I. (2011). Rozvytok zahalnoi serednoi osvity yak problemy teoryi i praktyky upravlinnia osvitoiu. *Osvitolohichniy diskurs*, 2, 34–46. http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys_2011_2_6 (in Ukrainian).
- Petrashenko, D. (2013). Derzhavna osvityana polityka Ukrainy na suchasnomu etapi: tsili, skladovi, perspektyvy. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 6, 141–144. (in Ukrainian).
- Pro Derzhavnu natsionalnu prohramu (“Osvita”) (“Ukraina XXI stolittia”)*. (1993, November 3). *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy* (No. 896–93-p). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text> (in Ukrainian).
- Pro Natsionalnu doktrynu rozvytku osvity*. (2002, April 17). *Ukaz Prezydenta Ukrainy* (No. 347/2002). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text> (in Ukrainian).
- Zakon Ukrainy “Pro osvitu”*. (1991, May 23). *Ofitsiinyi webportal parlamentu Ukrainy* (No. 1060-XII). <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12> (in Ukrainian).
- Zakon Ukrainy “Pro povnu zahalnu seredniu osvitu”*. (2020, January 16). *Ofitsiinyi webportal parlamentu Ukrainy* (No. 463–IX). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (in Ukrainian).
- Pro proholoshennia nezalezhnosti Ukrainy*. (1991, August 24). *Postanova* (No. 1427-XII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text> (in Ukrainian).
- Stasiuk, H. Ye. (2014). Suchasni tendentsii rozvytku derzhavnoho upravlinnia osvitoiu. *Chetvortyi Ukraïnskyi pedahohichnyi kongres: zbirnyk naukovykh prats*. Lviv: Spolom, 542–547. (in Ukrainian).
- Tertychka, V. V. (2002). Derzhavna polityka: analiz ta zdiisnenia v Ukraini. Kyiv: Osnovy. (in Ukrainian).
- Tytska, Y. O. (2018). Derzhavna polityka u sferi osvity: pravovyi aspekt. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*, 2, 55–60. (in Ukrainian).
- Filipova, V. D. (2013). Modernizatsiia derzhavnoi osvityanoi polityky v haluzi osvity Ukrainy. *Derzhavne upravlinnia*, 208 (196), 40–44. (in Ukrainian).
- Shemshuchenko, Y. S. (Ed.). (2021). *Naukovi zasady derzhavotvorennia i pravotvorennia: istoriia, suchasnist' i perspektyvy*. Mizhnar. nauk.-prak. konf. do 30-richchia nezalezhnosti Ukrainy. Kyiv: Yurydychna dumka. (in Ukrainian).
- Sheremeta, R., Romanenko, O. (Eds.). (2017). *Reformatsiia: uspih Yevropy i shans dlia Ukrainy*. Kyiv: Sammit-Knyha. (in Ukrainian).
- Shulha, N. D. (2020). *Sutnisi kharakterystyky poniattia “derzhavna osvityana polityka”*. <http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Shulga.pdf> (in Ukrainian).
- Shchokin, R. H. (2014). Aktualni problemy antymonopolnoho zakonodavstva Ukrainy. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia: Yurisprudentsiia*, 12(2), 14–17. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2014_12\(2\)_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2014_12(2)_6) (in Ukrainian).

Olena Onats, Candidate of Pedagogical Sciences, Head of the Department of Economics and Management of Secondary Education of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine; Honored Teacher of Ukraine. Kyiv, Ukraine

Research interests: current problems of the theory and practice of management of education and institutions of general secondary education; development of professional competence of managers and teachers; formation of managerial and pedagogical culture of education leaders; formation and development of leadership; professional training of an education manager-leader; problems of the theory and practice of state-public management of institutions of general secondary education on the basis of partnership interaction. More than 120 scientific works have been published.

Borys Chyzhevskiy, Candidate of Pedagogical Sciences, Leading Researcher of the Department of Economics and Management of Secondary Education of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine; Honored Worker of Education of Ukraine. Kyiv, Ukraine.

Research interests: philosophy and methodology of education; spiritual and moral values of the individual; main directions and specifics of modern educational policy; trends, directions and features of educational reforms; legislative support in the field of education, science and innovation; pedagogy, didactics, methodology; the role of individuals in the development of education in Ukraine; methodology, theory and practice of management of institutions of general secondary education; organization of search, training and upbringing of gifted students; organizational and pedagogical conditions of gymnasiums, collegiums, lyceums, specialized and author's schools; innovations during the educational process and in practice.

STATE EDUCATIONAL POLICY AS A SOCIAL AND POLITICAL PHENOMENON IN THE CONTEXT OF DECENTRALIZATION

Abstract: The article highlights the approaches to the implementation of the state educational policy as a socio-political phenomenon in the context of decentralization based on the analysis of ideas, views, positions of foreign and domestic scholars; the essence of the concept of “state educational policy” and the characteristics of this phenomenon are defined.

It is found that the main priorities of the education policy, which are defined in the legislation on science and education, regulations, are: improving the quality and efficiency of education and training; access to education for all (equality and social justice); providing necessary and sufficient funding; increasing the efficiency and transparency of the use of funds; strengthening ties with the innovative knowledge economy and the labor market.

The author outlines the main tasks and indicators of the democratic educational policy of the State in the context of decentralization and territorial-administrative reform, its focus on combining and balancing the interests of the individual, community, society, state, political expediency, the priority of which is to exercise control and self-control, analysis and self-analysis, assessment and self-assessment of the development of educational institutions and each participant in the educational process.

It is substantiated that the importance and role of democratic politics are increasing due to the existing trends of decentralization, which are characterized by the process of delegation and transfer of some powers and functions from higher levels of government to lower levels (from central executive authorities to local governments and regional executive authorities), which occurs as the complexity of management systems increases; the range of powers expands; the development of autonomy and self-government of educational institutions, and in a broad sense – democracy and transparency of central government on the basis of legally defined fundamental principles, obligations, criteria, priority areas and parameters.

Keywords: educational policy; management; decentralization, trends, educational institutions.